

boek- besprekingen

Gaston DURNEZ,
**De Standaard. Het levensverhaal van een
Vlaamse krant, 1914-1948.**

Tielt, Lannoo, 1985, 560 blz., geïll.

Standaard-journalist en publicist Gaston Durnez werkt reeds vele jaren aan de geschiedenis van De Standaard. Enkele jaren geleden verscheen bij Lannoo het eerste deel (560 blz.) van de monografie 'De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant, 1914-1918'. In niet minder dan dertig hoofdstukken wordt daarin een gedetailleerde en boeiende beschrijving gegeven van de voorgeschiedenis (einde 19e eeuw), het ontstaan en de groei (tussen de beide wereldoorlogen) van deze vooraanstaande Vlaamse krant. Dit eerste deel wordt afgesloten met het heropstarten van De Standaard (1 mei 1947) na het onder-sekwesters-plaatsen en de andere na-oorlogse perikelen (o.a. de uitgave van "De Nieuwe Standaard" van de groep Bekaert-Herbert). Dit boek is veel meer geworden dan de geschiedenis van een krant. Naast De Standaard zelf komen ook de verschillende nevenbladen zoals Ons Volk Ontwaakt, De Morgenpost, Het Nieuwsblad, Sportwereld e.a. uitvoerig aan bod. Anderzijds wordt ook zeer veel aandacht besteed aan de mensen die nauw bij het wel en wee van de krant betrokken zijn geweest: van Alfons Van de Perre en Frans Van Cauwelaert, over Marcel Cordemans, Jan Boon en Karel Van Wynendaele, tot Gustaaf Sap en vele anderen.

Deze levensgeschiedenis van De Standaard is voor een groot gedeelte ook een stuk politieke geschiedenis geworden, vooral dan m.b.t. de ontvoogding van Vlaanderen en van het Vlaamse volk, waar deze krant een zeer belangrijke rol in gespeeld heeft. Eens te meer wordt de stelling van wijlen prof. Theo Luyckx, dat de geschiedenis van een (belangrijke) krant innig verweven is met de (politieke, sociale en culturele) geschiedenis, en omgekeerd, hier duidelijk bewezen. Doorheen het ganse werk wordt ook de journalistieke evolutie van de krant belicht (het eerste beeldverhaal, de eerste foto's, het ontstaan van verschillende rubrieken, enz.).

Het boek is vlot en boeiend geschreven (soms lijkt het een doorvoeld ooggetuigenverslag), het is uitvoerig gedocumenteerd, af en toe met tot nog toe ongepubliceerd bronnenmateriaal en - opvallend - met diverse licentiaatsverhandelingen.

Kortom, we twijfelen er niet aan dat dit hét standaardwerk over De Standaard wordt. Misschien is er toch één schaduwvlekje: een boek met zoveel namen, data, feiten en gegevens zou - óók - een ideaal naslagwerk kunnen zijn, maar jammer genoeg ontbreekt ieder soort register. Dit euvel kan echter gemakkelijk hersteld worden in het tweede deel van dit levensverhaal, waar we met ongeduld op wachten.

W.V.d.b.

Karl PESTALOZZI, Alexander VON BORMANN en Thomas KOEBNER (Hrsg.),

Vier deutsche Literaturen ? - Literatur seit 1945 - nur alten Modelle ? - Medium Film - das Ende der Literatur ?.

Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongress Göttingen 1985, *Kontroversen, alte und neue* herausgegeben von Albrecht Schöne, Band 10. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1986, X + 375 blz.

De Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongress Göttingen 1985 omvatten de meer dan 300 referaten, die tijdens een congres in augustus 1985 in Göttingen werden gehouden, en die gepubliceerd zijn in 11 volumes onder het thema *Kontroversen, alte und neue*. Dit 10de volume bevat de respectievelijke bijdragen van het 19de, het 20ste en het 21ste forum. Met name in dit laatste forum, dat net als de hierboven besproken werken over literatuur en film handelt, worden een aantal ideeën die hierboven reeds zijn aangehaald, bevestigd. De opkomst van het nieuwe medium film kondigt niet het einde aan van de literatuur; in plaats van te spreken van een concurrentie tussen literatuur en film, dient men beide media veeleer in een proces van "co-evolutie" te zien. Verdere thema's die aan bod komen, zijn o.m. de mogelijkheden en beperkingen van een "filologische" aanpak van het verschijnsel film; de "literaire" film; de historiciteit van het specifiek filmische en het specifiek literaire; de "leesact" bij de receptie van audiovisuele teksten; en het transtekstuele (bv. genre) karakter van filmische en literaire intertekstuele relaties. De in dit forum verzamelde teksten vertonen de "klassieke" kenmerken van het hedendaagse onderzoek inzake literatuur en film: een methodische heterogeniteit; een eclectische selectie van auteursfilms en auteursliteratuur, en een gebrekkige (meta)theoretische fundering voor de diverse toegepaste werkwijzen.

Inhoudstafel: Medium Film - doch kein Ende der Literatur! Eine Vorbemerkung (Thomas Koebner; Marburg); Der Film als philologische Aufgabe (Klaus Kanzog; München); Historizität als Problem der Analyse intermedialer Beziehungen. Die "Technifizierung der literarischen Produktion" und "filmische" Literatur (Heinz B. Heller; Wuppertal); Abbild und Einbildungskraft - zur Rezeption audiovisueller Texte (Wolfram Buddecke/Jörg Hienger; Kassel); Literarisch oder filmisch: Entstehung, Bedeutung und Klärung einer Begriffsverwirrung (Peter Rusterholz; Bern); Literarisches Erinnern - filmisches Erinnern (Helmut Schanze; Aachen); Literarischer Typus und filmische Repräsentation als anthropologische Alternative (Sibylle Penkert; Witten); Volker Schlöndorffs neuere Literaturverfilmungen (Hans-Bernhard Moeller; Austin); Querelle bei Fassbinder und Genet. Zur Frage von Repräsentation und Rezeption in Roman und Film (Renate Fischetti; Bal-

timore); Erinnern - Erzählen - Filmen: Die Filme von Konrad Wolf (Marc Silberman; San Antonio); Nachkriegsgeschichten. Überlegungen zu drei bundesdeutschen Filmen der siebziger Jahre (Joachim Schmitt-Sasse; Marburg); Vorläufiges zu einer Theorie der Multimedialität. Erläuterungen am Exempel "Krimi" (Karl Prümm; Siegen).

P.C.

Peter MILES en Malcolm SMITH,
Cinema, literature & society. Elite and mass culture in interwar Britain.

London, Croom Helm, 1987, 271 blz.

In "Cinema, Literature & Society" bestuderen de auteurs de sociale, culturele en politieke rol die cinema en literatuur gespeeld hebben bij het stabiliseren van de crisis in het Engeland van tussen de twee wereldoorlogen. Het is in de wisselwerking van culturalistische (cf. o.m. Raymond Williams, Richard Hoggart en E.P. Thompson), structuralistische en marxistische (cf. Antonio Gramsci) benaderingen van het begrip cultuur, dat film en literatuur een betekenis krijgen bij de reconstructie van de ervaring van de tussenoorlogse periode. Deze benaderingen werken met dynamische begrippen als normen en systemen, die bepaald zijn door energetische principes, en die uiteindelijk functie zijn van een strijd om hegemonie. Zonder te vervallen in een esoterische terminologie biedt deze studie een interessante bron van informatie op de interdisciplinaire vlakken van zowel de Britse culturele geschiedenis in het algemeen als de Britse literatuur- en filmgeschiedenis in het bijzonder.

Inhoudstafel: Acknowledgements; Introduction.

Part One: "England, Whose England?" 1. The Politics of Depression; 2. Suburban Pastoral; 3. "The Heart of England": The Public Schools and the Great War.

Part Two: Elite and Mass Culture: 1. "The Embattled Minority": Theorists of the Elite; 2. Aldous Huxley: The Art of Life and the Threat of Leisure; 3. Writing, Reading and Working-Class Culture; 4. The Working-Class Writer: Degrees of Challenge; 5. The British Film Industry and the Hollywood Invasion; 6. John Grierson and the Documentary Film Movement.

Part Three: "My Country Right or Left": 1. "Today the Struggle": Literary Politics and The Spanish Civil War; 2. The Approach of War; 3. 1940.

Conclusion; Bibliography; Index.

P.C.

Margaret W. MATLIN,

The psychology of women.

New York, Holt, Rinehart and Winston, 1987, 568 blz.

"The psychology of women" is een boek over vrouwenpsychologie, bedoeld als 'textbook' voor cursussen in psychologie of vrouwenstudies, voor mensen met een geringe basiskennis. Wat aan bod komt zijn diverse onderwerpen als : prenatale ontwikkeling en babyjaren ; kinderen en adolescenten ; menstruatie ; de motivatie om iets te bereiken ; vrouwen en werk ; sekseverschillen en -gelijkenissen ; seksestereotypen ; liefdesrelaties ; seksualiteit ; zwangerschap, geboorte en moederschap ; vrouwen en psychologische problemen ; geweld tegen vrouwen ; ouder worden. Vier algemene thema's komen telkens weer aan bod : psychologische sekseverschillen zijn meestal klein en inconsistent ; mensen reageren verschillend op mannen en vrouwen ; vrouwen zijn op diverse gebieden relatief onzichtbaar ; onderling variëren vrouwen sterk - niet alleen qua psychologische karakteristieken, ook in levenskeuzes en op fysiek vlak. Wat de communicatiewetenschap betreft kunnen we melden dat de auteur deze discipline zeker niet over het hoofd ziet. Media in het algemeen komen aan bod, evenals meer specifiek seksisme/stereotypen in de media, vrouwen in de media, vrouwen in de taal, verbale en niet-verbale communicatie. Het moet gezegd : de communicatiewetenschap wordt hier allesbehalve stiefmoederlijk behandeld. De auteur is voor die paar tientallen pagina's (verspreid over het gehele boek) duidelijk niet over één nacht ijs gegaan. Ze geeft ons trouwens de indruk in ieder opzicht degelijk gedocumenteerd te zijn, de bibliografie is ronduit indrukwekkend. Dit alles neemt niet weg dat het boek zeer leesbaar, helder en logisch geschreven is ; echt aangenaam om lezen.

M.J.D.R.

Gladys D. GANLEY en Oswald H. GANLEY,

Global political fallout : the VCR's first decade.
Norwood, Ablex, 1987, 166 blz.

Er was een tijd dat wie de wereld wilde veranderen en geen krant bezat, begon met zich een stencilmachine aan te schaffen. Het audiovisuele tijdperk heeft die gewoonte een beetje zinloos gemaakt, maar heeft ook tegelijkertijd voor een moderne opvolger van die oude machine gezorgd. Wie nu de gevestigde orde te lijf wil, doet dat bij voorkeur begeleid door videobeelden. Het medium kent sinds zowat 10 jaar een steile opgang ; in '86 waren er al om en bij de 100 miljoen recorders in omloop. Ook in landen waar de vrijheid van informatiegaring en van meningsuiting sterk beperkt is, dringt dit nieuwe medium snel door ; het ontpopt er zich als een on-

grijpbaar medium en een potentiële politieke factor van belang. Met "Global political fallout" proberen Ganley & Ganley die politieke betekenis in kaart te brengen. Ijverig hebben ze daarvoor in een indrukwekkend aantal landen gegevens verzameld ; het boek staat overigens bol van weetjes en anekdotes die dat moeten helpen bewijzen. Jammer dat de auteurs een beetje blijven steken in deze oppervlakkige beschrijving van de werkelijkheid ; de wetenschappelijke conclusies zijn immers aan de magere kant. We leren dat video druk wordt gebruikt om overheidsinspectie te omzeilen, dat het medium zich leent tot propagandavoering in moeilijke omstandigheden en dat ook modern lobbywerk niet meer zonder kan. Ondanks de soms regelrecht subversieve aanwending van video, zijn er weinig landen waar het medium te vuur en te zwaard wordt bestreden. In de Derde Wereld is dat zo omdat daarvoor de zwarte markt zou moeten worden aangepakt -een onderneming die in die landen met economische zelfmoord gelijkstaat- in het Oostblok vreest men dan weer vooral technologisch achterop te geraken. Wat nu eigenlijk de politieke betekenis van het medium video is, daar komen de auteurs niet goed uit ; het werk wordt overigens besloten met een lijst vragen. Samen met het feit dat nergens het toch elementaire inzicht doorbreekt, dat niet zozeer de kenmerken van de media zelf, maar wel de wijze waarop en de structuren waarin ze worden gebruikt, bepalen wat die media waard zijn, is dit veelzeggend voor de kwaliteit van dit werk.

P.D.

Harris ROSS,

Film as literature, literature as film. An introduction to and bibliography of film's relationship to literature.

London, Greenwood Press, 1987, XI + 346 blz.

"Film as Literature, Literature as Film" verzamelt om en bij de 2.500 artikelen en boeken die gepubliceerd zijn tussen 1908 en 1985, en handelen over de relaties tussen literatuur en film. De publikaties zijn opgesplitst in 17 hoofdstukken, en worden voorafgegaan door een inleiding over een aantal actuele topics in de vergelijkende narratieve discussie (m.n. het vertelstandpunt, en tijd en ruimte in de literaire en filmische vertelling).

De titels van de diverse hoofdstukken illustreren nogmaals de hierboven reeds beschreven situatie van het onderzoek in zake literatuur en film : methodisch heterogeen, en metatheoretisch weinig onderbouwd. Dit doet echter niets af van de waarde van Film as Literature, Literature as Film, dat een zeer interessant werkinstrument biedt voor wie zich in deze materie wil inwerken of verder verdiepen. *Inhoudstafel* : Preface ; Acknowledgments ; Introduction : A. Camera Eye, Narrator's Voice ; B.

Time; C. Space; 1. Literature and Film : General Studies; 2. Language and Film : Linguistic Approaches to Film; 3. Prose Fiction and Film : General Studies; 4. Drama and Film : General Studies; 5. Poetry and Film : General Studies; 6. Adaptation : General Studies and Anthologies; 7. Writers and the Film Industry; 8. Literary Figures of the United States; 9. Literary Figures of the United Kingdom; 10. William Shakespeare and Film; 11. Literary Figures of Classical Literature; 12. Literary Figures of Europe; 13. Literary Figures of Latin America; 14. Literary Figures of Asia and Africa; 15. Scripts by Literary Figures; Scripts of Adaptations; 16. Literature/Film in the Classroom; 17. Research Tools: Bibliographies and Filmographies; Author Index; Subject Index.

P.C.

Franz-Jozef ALBERSMEIER,

Die Herausforderung des Films an die französische Literatur. Entwurf einer "Literaturgeschichte des Films". Band I : Die Epoche des Stummfilms (1895-1930).

Reihe Siegen. Beiträge zur Literatur- und Sprachwissenschaft. Bd. 49.

Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1985, 543 blz.

Waar het boek van Joachim Paech, *Literatur und Film*, het accent legt op de integratie van het medium film in de literaire cultuur, richt Albersmeier in "Die Herausforderung des Films an die französische Literatur" zijn aandacht in de eerste plaats op de invloed die de cinema heeft gehad op de literatuur. Zoals de titel van zijn boek het aanduidt, beperkt de auteur zich tot de periode van de stomme film.

Het boek is opgesplitst in drie grote delen, naar de literaire genres van de poëzie, het toneel en het proza van de roman. Hierin bestudeert Albersmeier de veelvuldige sporen van filmreceptie die Franse schrijvers van tussen 1895 en 1930, niet alleen via het bekijken van films, maar ook door de gediversifieerde, vaak onmiddellijke betrokkenheid bij filmproducties, in hun literair werk hebben nagelaten. In zijn besluit merkt Albersmeier op dat de opkomst van de cinema weliswaar niet de "dood van de literatuur" heeft betekend, maar dat verre gaande veranderingen in het literaire landschap toch toe te schrijven zijn aan het nieuwe medium film. Als belangrijkste domeinen van verandering vermeldt de auteur het systeem van de literaire genres, het repertoire van de tot ongeveer 1900 beschikbare literaire technieken, en het zelfbeeld alsmede de sociale positie van de auteur. Ook uit deze studie blijkt dat het literatuurbegrip onder invloed van de media aan een paradigmatische herdefiniëring toe is, en

dat de literatuurwetenschap zich op korte termijn dient te bezinnen over een nieuwe afbakening van haar studieterrain.

Deze studie besluit met een bijna honderd pagina's tellende bibliografie over de betrekkingen tussen Franse auteurs en de (stomme) film.

P.C.

Joachim PAECH,
Literatur und Film.

Sammlung Metzler, Realien zur Literatur, Band 235. Stuttgart, J.B. Metzler Verlagsbuchhandlung, 1988, IX + 223 blz.

"Literatur und Film" sluit aan bij een reeks van recente studies over dit onderwerp, die als invalshoek hebben de historische evolutie van de verhouding literatuur-film. In een eerste hoofdstuk schetst Joachim Paech het ontstaan van de film in de populaire cultuur. Vervolgens beschrijft de auteur het proces van de institutionalisering en literarisering van de filmische vertelling. Film en literatuur hebben mekaar weliswaar op verschillende, maar toch op wederzijdse wijze beïnvloed. In de daaropvolgende hoofdstukken probeert Joachim Paech de oorsprong van enkele "filmische" vertelwijzen terug te vinden in de literatuurgeschiedenis van het eind van de 19de eeuw, alsmede in de toenmalige cultuurgeschiedenis waar, o.m. door de industrialisatie, het potentiële publiek van de latere film in het dagdagelijkse leven reeds geconfronteerd werd met kijkervaringen die sterke gelijkenissen vertoonden met de latere kijk-situatie in de bioscoop. Andere onderwerpen die verder nog aan bod komen, zijn het ontstaan van nieuwe literaire genres (bv. cinéromans; scenario's; "romanisaties" of literaire adaptaties van films), wisselwerkingen tussen de literaire en filmische schrijfwijze, de klassieke realistische tekst in literatuur en film, en de literaire lectuur van een hedendaagse film: "die Linkshändige Frau" van R.W. Fassbinder. Aan het einde van deze zeer degelijk gedocumenteerde studie is tevens nog een uitvoerige bibliografie gevoegd.

P.C.

David MORLEY,

Family television. Cultural power and domestic leisure.

With an introduction by Stuart Hall.
London, Comedia, 1986.

"Family Television. Cultural power and domestic leisure" is een studie over tv-kijken door families uit verschillende culturele achtergronden. Op welke manieren kan een tv-toesel worden gebruikt? Nu tv-kijken steeds minder een geïsoleerde, individuele

en steeds meer een sociale, collectieve activiteit wordt, werpen zich vragen op.

Welke invloed heeft die huiselijke omgeving op wat we zien, hoe we kijken en wat we er van maken? Welke rol speelt televisie in gezinsrelaties, hoe beïnvloedt de interactie binnen het gezin de programmeuze? Hoe gedragen mensen zich wanneer het televisietoestel aanstaat?

Morley is in zijn onderzoek niet op de klassieke manier tewerkgegaan maar aan de hand van uitgebreide, ongestructureerde interviews en een kwalitatieve methode. Geïnterviewden worden vaak woordelijk aangehaald, zodat duidelijk blijkt hoe zijzelf hun kijkervaringen zien.

Uit het onderzoek blijkt dat televisiekijken, de keuzes die ermee gepaard gaan en de manier waarop het wordt 'gebruikt' duidelijk actieve en sociale processen zijn. Kijkers zouden niet passief absorberen maar "er zelf iets van maken". Hoe dat gebeurt is afhankelijk van een keuzepatroon betreffende wat wanneer wordt bekeken. Dat keuzepatroon wordt opgebouwd in een reeks relaties.

Het medium televisie is geïntegreerd in de dagelijkse processen en codes van interactie in het gezin. Rond het medium is een complex web van gewoonten, rituelen, regels en principes ontstaan. Macht en geslacht spelen een belangrijke rol.

Een voorbeeld: in klassieke gezinnen (man, vrouw, kinderen) is de macht van de mannen duidelijk, zij kiezen waarnaar wordt gekeken. De afstandsbediening bevindt zich in de handen van de man of, als die weg is, de zoon. Het is een sterk zichtbaar symbool van machtsrelaties. Uitzonderingen zijn te vinden in gezinnen waar de man werkloos is en de vrouw werkt, de machtsrelatie is daar anders.

Morley zelf is zich bewust van het feit dat de sekse-dimensie meer aandacht heeft gekregen dan andere (zoals sociale klasse en leeftijd) en ervan geïsoleerd is gebleven. Misschien maakt dat zijn werk enigszins onvolledig. O.i. is het desondanks zeker interessant, zowel wat onderzoeksresultaten als methode betreft.

M.J.D.R.

David CHEAL,

The gift economy.

London, Routledge, 1988, 228 blz..

Het geven van geschenken was tot voor kort beter bestudeerd in primitieve samenlevingen dan in de industriële westerse maatschappij, duidelijk een lacune. In "The gift economy" toont de auteur aan dat het geven en krijgen van geschenken een niet te onderschatten component van het hedendaagse sociale leven uitmaakt.

Het geven van geschenken is niet langer onbelangrijk als men beseft dat belangrijke sociale componenten erdoor gereflecteerd worden. Het is nl. zo dat het *geefgedrag* van mensen het resultaat is van hoe ze - bij wijze van voorbeeld - denken over seksverhoudingen en verhoudingen tussen generaties. Het geven van geschenken kan ook sterk worden beïnvloed door economische en demografische veranderingen, door wat mensen hopen en wat ze vrezen. De auteur geeft ook diverse mogelijke redenen aan waarom het geven van geschenken tot nu toe relatief weinig bestudeerd werd, een ervan is dat vrouwen actievare gevers zouden zijn dan mannen. De resultaten van deze studie worden aangevuld, verduidelijkt met relevante details van individuele case studies uit het onderzoek. Hier wordt de link tussen het geven van geschenken en het dagelijks leven expliciet gelegd.

Het is duidelijk niet alleen het feit dat het hier vrijwel om onontgonnen terrein gaat dat dit boek zo boeiend maakt. En voor wie het onderwerp nog verder wil uitdiepen is een indrukwekkende bibliografie verzameld.

M.J.D.R.

Edward L. BERNAYS,

The later years. Public relations insights 1956-1986.

Rhinebeck, H&M Publishers, 1986, 152 blz.

Edward L. Bernays, de 'grand old man' van de Public Relations, was al voor de eerste wereldoorlog bezig met PR-activiteiten, hoewel de term PR nog niet 'uitgevonden' was. Hijzelf schreef het eerste standaardwerk in 1923, 'Crystallizing Public Opinion', en zijn leven lang is hij de PR trouw gebleven en heeft hij erover gepubliceerd. "The Later Years. Public..." is een compilatie van artikelen van hem en over hem. Uit zijn geschriften spreekt een voortdurende bekommernis om de status van het beroep: PR is een professie en moet als zodanig erkend worden door de staat, de staat moet een licentiesysteem invoeren om het beroep te beschermen tegen beunhazen. Steeds weer benadrukt hij het belang van ethische waarden en van een goede opleiding in alle toegepaste menswetenschappen (en niet alleen in het schrijven). Zijn artikelen getuigen van zijn teleurstelling in de PR-praktijk van de laatste jaren: slechte opleiding, vermenging van PR en reclame, misbruik van het begrip en onbegrip van wat PR is, zowel van de kant van buitenstaanders als van zgn. PR-beoefenaars zelf. Hij noemt het de terugkeer van de press agents van het begin van deze eeuw. Maar recentelijk krijgt hij meer steun in zijn streven naar een licentiesysteem, en hij schrijft vol goede hoop daarrond. Opvallend is zijn verzet tegen het gebruik van het begrip imago in verband met PR: imago suggereert 'shadows

and illusions', terwijl PR met realiteit te maken heeft en moet hebben (p. 53-55). Alle artikelen in dit boekje zijn al eerder verschenen, maar gebundeld geven zij, zoals de titel al suggereerd, een beeld van hetgeen de laatste jaren op het vlak van PR gebeurt.

M.W.

Hans Dieter ERLINGER,

Zwölf Vorlesungen zur Einführung in Probleme der Massenkommunikation am Beispiel Fernsehen.

Essen, Verlag Die Blaue Eule, 1987, 183 blz.

Centraal in "Zwölf Vorlesungen ..." staat televisie. De auteur vraagt zich af waarin de aantrekkingskracht van het medium ligt, wat de invloed ervan op individu, groep en maatschappij is, en hoe die invloed in zijn werk gaat en met welke middelen. Maar ook: hoe wordt onderzoek dienaangaande uitgevoerd, welke methoden worden gebruikt, hoe bereikt de onderzoeker de kijker aangezien televisiekijken een privé, een thuisbezigheid is.

Erlinger ordent de belangrijkste onderzoeksliteratuur en de onderzoeksontwikkelingen dienaangaande in 12 hoofdstukken rond een aantal thema's: tv en realiteit, tv en maatschappij, tv en waarneming, tv en lezen, tv en semiotiek, mediadidactiek en onderzoek naar de effecten van televisie. Steeds concreetseert hij de aangehaalde problemen en vragen door ze toe te passen op het probleem van 'Kinderen en televisie', een thema dat dan ook de rode draad van het boek wordt. Een ondertitel die de inhoud van het boek (effecten van televisie, vooral op kinderen) meer specificeert, was zinvol geweest. En nog dit: hoewel Erlinger de hoofdstukken 'Vorlesungen' noemt, staan ze niet los van elkaar. Ze kunnen natuurlijk afzonderlijk gelezen worden, maar de verwijzingen naar vorige hoofdstukken gaan dan storend werken, en bovendien gaat de draad van zijn betoog, die door alle hoofdstukken heenloopt, verloren.

M.W.

Franco FERRAROTTI,

The end of conversation. The impact of mass media on modern society. Contributions in Sociology, nr. 71.

New York, Greenwood Press, 1988, 186 blz.

Ferrarotti schaarst zich in het eerste deel van "The end of conversation" in de rij van cultuurpessimisten. Televisie maakt een eind aan conversatie, het beeld "ontneemt ons de werkelijk menselijke kennis en participatie. ... Het leven raakt ons, maar via een intermediair. Het is een weerspiegeld leven dat niet leeft, ... Het 'toeschouwer zijn' zet aan tot passieve participatie, plaatsvervangend genoeg. Het

is de wachtkamer van mentale passiviteit en politieke inertia, de noodzakelijke voorwaarde voor manipulatie ..." (p. 32). Enz, enz... In het tweede deel gooit hij het over een andere boeg, gaat hij veel verder. De elitecultuur wordt bedreigd door de massacultuur, de Westeuropese cultuur (the white tribe) wordt bedreigd door andere culturen, door cultuurpluralisme, door de massa, die ineens een eigen geschiedenis, een eigen autonomie blijkt te hebben. De enige oplossing voor de Westeuropese cultuuropvatting ligt in het zich toevertrouwen aan een charismatische leider (p. 57) of aan sektes die zekerheid verschaffen (p. 61). Het boek staat vol met dergelijke niet erg beargumenteerde filosofieën opvattingen en beweringen. In het derde deel roept Ferrarotti op tot een "new historicism", waarin biografieën van het individu, life histories, centraal staan. Een geannoteerde bibliografie rondt het werk af.

De titel van het boek met zijn verwijzing naar de massamedia, heeft *uitsluitend* betrekking op het eerste deel. In de rest van het boek komt hij helemaal niet meer terug op de media of de effecten ervan. De titel is beslist niet representatief voor het boek, en ik zie dan ook niet in waarom de vertaler/de uitgever hiervoor gekozen heeft (tenzij om commerciële redenen?). Waarom niet een titel die de oorspronkelijke, en veel toepasselijkere, Italiaanse titel "La Storia e il Quotidiano" meer benadert?

M.W.

Arthur Asa BERGER (ed.),

Television in Society.

New Brunswick (USA), Transaction Books, 1987, 282 blz.

Berger presenteert in "Television in society" een aantal artikelen over "Television in society", die verschenen zijn in het tijdschrift Society. Die herkomst van de artikelen verraadt al dat de stijl populair is, dus vlot en begrijpelijk. De namen van de auteurs (beroepsmensen en wetenschappers) en van de editor garanderen echter dat de inhoud niet onder de stijl te lijden heeft. Enerzijds bevat het boek een aantal artikelen over specifieke programma's: reclame, ceremoniële gebeurtenissen, series, belangrijke individuele programma's en politseries (de invloed ervan op het beeld dat politieagenten van zichzelf hebben). Anderzijds komen belangrijke topics aan bod: geweld, waarden, impact op onderwijs, belang van nieuwe technologische ontwikkelingen, en persvrijheid. Vooral over die topics bestaat nog lang geen eensgezindheid onder de wetenschappers, en in de artikelen komt dat duidelijk tot uiting. Auteurs met tegengestelde opinies komen na elkaar aan het woord.

Zonder aan de kwaliteiten van de artikelen af te willen doen, is m.i. het waardevolste deel van het boek

toch de inleiding van Berger zelf. Daarin geeft hij een helder overzicht van de problematiek van de relatie televisie en maatschappij, de verschillende onderzoeksbenaderingen en -methodes, de contro-verses, en ter afsluiting een lijst met negatieve/ver-wijtende en een lijst met verdedigende/prijzende stellingen die ten aanzien van televisie geformuleerd worden. Een heel sterk artikel van Berger, dat maakt dat de rest van het boek bijna een illustratie c.q. verdere uitwerking wordt van wat in de inleiding geponeerd is.

Een schitterende introductie voor belangstellenden in deze problematiek, een verrissend boek voor mensen die werkzaam zijn in dit veld: het helpt de zaken weer eens op een rijtje te zetten.

M.W.

Klaus HALLER,
Werkzeitschriften in der Bundesrepublik Deutschland.

Berlijn, Verlag Volker Spiess, 1987, 219 blz.

Klaus Haller buigt zich in "Werkzeitschriften in der..." over het oudste interne informatiemedium, het bedrijfsblad. Hij stelt een typologie op, inventariseert de bladen en onderzoekt de mogelijke effecten. Aan de hand van een inhoudsanalyse onderzoekt hij welk soort van realiteit de bedrijfsbladen weergeven, welke criteria de journalisten hanteren bij het selecteren van onderwerpen (bij het construeren van die realiteit), welke gebeurtenissen, situaties en ontwikkelingen als belangrijk worden gepresenteerd, welke overeenkomsten er bestaan in de werkelijkheid zoals die uit de verschillende bladen naar voren komt en wat de consequenties van een dergelijke gemeenschappelijkheid zijn. Hij stelt vast dat de gepresenteerde werkelijkheid er een is waar weinig problemen, weinig conflicten voorkomen, waar een grote harmonie heerst, en dat in die werkelijkheid vooral ondernemingsstandpunten en gestandaardiseerde gebeurtenissen aan bod komen. Hij besluit dat het bedrijfsblad gezien wordt als een panacee voor alle problemen. Een nagestreefde gemeenschappelijke bedrijfsrealiteit, de indentificatie en integratie, wordt echter niet bereikt omdat de medewerkers zich er niet in terugvinden (p. 111). Op die manier kunnen de bladen zelfs dysfunctioneel worden (p. 117). Een degelijk onderzoek over een door de communicatiewetenschap verwaarloosd onderzoeksobject.

M.W.

Brian G. ROSE, **Television and the performing arts. A handbook and reference guide to American cultural programming.**

New York, Greenwood Press, 1986, 270 blz.

Televisie heeft vanaf haar prille begin dankbaar gebruik gemaakt van de 'podiumkunsten' om haar zendtijd te vullen. Dans-, klassieke muziek-, opera- en theateervoorstellingen werden door het nieuwe medium uitgezonden. Brian G. Rose geeft in "Television and the performing arts" een overzicht van de ontwikkelingen en de problemen die deze samenwerking in de loop van de tijd doormaakte en nog doormaakt. Naast de financiering, het programmeren en de kijkcijfers, komt vooral de fundamentele uitdaging van het aanpassen en het vertalen van de originele producties voor de televisie aan bod. De schrijver geeft in de inleiding in een notedop de geschiedenis van de performing arts op televisie, met summier de ontwikkelingen en problemen en de belangrijkste programma's waarin dergelijke producties een kans kregen. Vervolgens wordt in elk hoofdstuk een kunstvorm zeer gedetailleerd besproken. Zowel de technische als de inhoudelijke aspecten komen aan bod aan de hand van voorbeelden uit programma's. Elk hoofdstuk bevat aan het eind een overzicht van het referentiemateriaal, een catalogus van bronnen en een videografie met de gegevens van de geciteerde producties en shows. Het resultaat is een indrukwekkend, encyclopedisch werk, dat toch vlot leest. Helaas gaat het uitsluitend over de Verenigde Staten, zodat de meeste programma's die als voorbeeld genoemd worden, ons onbekend zijn. De beschrijvingen zijn echter duidelijk genoeg om een idee te hebben van de opzet van de genoemde programma's, en uiteindelijk zijn de problemen waarmee men bij het adapteren voor televisie geconfronteerd wordt, universeel.

M.W.

Peter VERVEST,
Electronic mail and message handling.

London, Frances Pinter, 1985, 237 blz.

Elektronische post en elektronische boodschapsdiensten zijn toepassingen die ontstaan zijn uit de integratie van traditionele communicatiediensten (openbaar telefoonnet, telex, telegraaf) en computertechnologie. In "Electronic mail and message handling" wordt het proces van elektronische post ontrafeld en worden de verschillende componenten die deel uitmaken van dergelijke diensten (zend- en ontvangersapparatuur, transmissie-infrastructuur), op een (voor de niet technisch geschoolde lezer) begrijpelijke wijze beschreven. Dit is niet het geval voor de hoofdstukken die handelen over telecommunicatie-protocols, interfaces en inter-

nationale standaardisatie-activiteiten met betrekking tot datacommunicatie.

D.D.G.

Adrian V. STOKES,

Concise encyclopedia of information technology.

Hampshire, Wildwood House, 1986, 305 blz.

Het verklarend woordenboek "Concise encyclopedia of information technology" (derde editie) bevat 2500 Engelstalige begrippen uit informatica, micro-elektronica en telecommunicatie. Het is een bijzonder interessant en actueel naslagwerk voor al diegenen die regelmatig met dergelijke lectuur te maken hebben.

D.D.G.

Jürgen FRITZ (Ed),

Programmiert zum Kriegsspielen.

Frankfurt, Campus, 1988, 327 blz.

In een verzameling essays wordt, steunend op empirisch materiaal, de vraag gesteld naar de invloed van videospelen op de jeugd. Zoals de titel laat vermoeden ligt een vredespedagogische bekommernis aan de basis en moeten vooral de zogeheten gewelddadige en oorlogsspelen het ontgelden. Wanneer hier en daar een mildere toon wordt aangeslagen, ligt toch de bekommernis voor 'jongeren bewuster te leren omgaan met videospelen'.

G.D.M.

Georg SEESLEN,

Liebe, Sehnsucht, Abenteuer.

Frankfurt am Main, Ullstein, 1988, 331 blz.

Het jongste boekje van Seeslen verdient niet alleen de aandacht omdat hij - op vrij gekende manier - probeert de mythen van de populaire cultuur bloot te leggen in allerhande filmgenres (western, misdaad, science fiction, erotisch), maar vooral omdat hij weinig geanalyseerde objecten durft te lijf te gaan: auto- en filmcultuur, interieurs van cafés, de architectuur van bushaltes of pin-ups.

G.D.M.

Nico VINK,

The telenovela and emancipation.

Amsterdam, Royal Tropical Institute, 1988, 287 blz.

Wat de soap opera's zijn voor de USA zijn de telenovelas voor Brazilië, met dit verschil dat ze minder in de glitter baden dan wel in het dagdagelijkse leven van de gewone sterveling. Daarom zijn deze telenovelas ook het aangewezen vehikel bij de ommezwaaai die zich de jongste tijd in het cultuuronder-

zoek schijnt te manifesteren: weg van de aliëneringstheorie van de traditionele linkerzijde in de richting van het aanwijzen van mogelijke emanciperende momenten in wat op het eerste zicht platvloers amusement lijkt.

G.D.M.

Brenda DERVIN, Lawrence GROSSBERG, Barbara J. O'KEEFE, Ellen WARTELLA (eds.),

Rethinking Communication. 2 volumes.

Newbury Park, Sage, 1989, 240, 511 blz.

In het eerste deel worden door vijf eminente theoretici (K.E. Rosengren, S. Hall, A. Giddens, K. Krippendorff, R.T. Craig) de basisvragen opgeroepen over theorie, methode en doel van de communicatiewetenschap. De overige bijdragen zijn antwoorden op of beschouwingen bij de vijf basisartikels.

G.D.M.

Manfred BUBROWSKY, Wolfgang DUCHKO-WITSCH, Hannes HAAS,

Medien- und Kommunikationsgeschichte (Ein Textbuch zur Einführung).

Studienbücher zur Publizistik- und Kommunikationswissenschaft deel 6.

Wien, Braumüller Verlag, 1987, 196 blz.

Zoals in de voorgaande delen van de reeks, is "Medien- und Kommunikationsgeschichte (Ein Textbuch zur Einführung)" een bundeling van reeds gepubliceerde, Duitstalige artikelen aangevuld met literatuurlijsten voor verdere lectuur. Een eerste groep artikelen handelt over "Grundfragen moderner Kommunikationsgeschichte": wat zou communicatiegeschiedenis eigenlijk moeten zijn. Een tweede groep artikelen stipt een aantal onderzoeksmethoden aan met de nadruk op mediabiografieën. Een derde hoofdstuk bestaat uit een aantal bijdragen tot de geschiedenis van de communicatiepolitiek. En tenslotte is er een laatste groep artikelen, verzameld onder de hoofding 'communicatiepraktijk', over de historische dimensie van het journalistenberoep. Vooral de laatste twee hoofdstukken zijn niet erg samenhangend en de artikelen zijn waarschijnlijk vooral 'exemplarisch' bedoeld.

De auteurs wijzen op een verandering van onderzoeksperspectief, die de laatste jaren plaatsgevonden heeft in de communicatiegeschiedenis. Het traditionele beschrijven van grote gebeurtenissen en grote persoonlijkheden heeft plaatsgemaakt voor het onderzoeken van het alledaagse en de levensomstandigheden van brede bevolkingslagen, men is overgegaan van een op media en persoonlijkheden gefixeerd werken naar een meer structurele denkwijze.

M.W.

Françoise BRISSARD,

Le Manager et les Medias.

Parijs, Les éditions d'organisation, 1988, 112 blz.

Françoise Brissard is communicatie-adviseuse, en uitgaande van haar beroepservaring presenteert zij in "Le Manager et les Medias" "le solfège" van het communiceren met de media. Zij gaat steeds uit van het standpunt van de manager van een onderneming. De basisidee is: hoe haal ik de media, en hoe kom ik goed over op radio en televisie. Maar zij is wel realistisch. Zij wil niet zozeer 'hoe gebruik ik de media' overbrengen, maar 'hoe pas ik mijn boodschap en mijn gedrag aan aan de eisen van een journalist of van een medium'. Zij wijst op het onvermijdelijke van het inkorten en monteren, op het verschil van doelstellingen bij de media en bij de ondernemingen, op de mogelijke accentverschuivingen in de boodschap, enzovoort. Het boekje geeft voor ondernemers een inleiding in het omgaan met de media: de regels van het spel, en technieken en oefeningen waarmee de manager zich kan voorbereiden op interviews of zich kan oefenen in het schrijven van artikelen. Een eenvoudige, prettig lezende en zinvolle introductie voor ondernemers.

M.W.

Jean-Noël KAPFERER,

Les chemins de la persuasion. Le mode d'influence des media et de la publicité sur les comportements.

Parijs, Dunod, 1986, 346 blz.

Voor ons ligt een nieuwe editie van "Les chemins de la persuasion. Le mode d'influence des medias et de la publicité sur les comportements" van Kapferer. De centrale vraag die hierin gesteld wordt, is: wat wet men vandaag over 'de manier waarop de mens zijn attitude en gedrag verandert nadat een boodschap hem bereikt heeft.' Kapferer tracht de vraag te beantwoorden vanuit het perspectief van de informatieverwerking (p. 8). Daartoe haalt hij gegevens uit allerlei disciplines: zowel communicatiewetenschap, als sociologie of reclame-onderzoeken, maar toch vooral sociale psychologie. Dit boek blijft een standaardwerk waar ook praktijkmensen (reclamemensen en voorlichters) veel nuttige informatie uit kunnen halen.

M.W.

Hugo A. DE ROODE,

Public Relations. Interne en externe communicatie voor organisatie en beleid.

Deventer, Kluwer, 1988, 274 blz., tweede druk.

"Public Relations. Interne en externe communicatie voor organisatie en beleid" van Hugo De Roode behoeft nauwelijks nog een introductie. In deze her-

ziene druk heeft de auteur rekening gehouden met commentaren en kritieken vanuit vakkringen op de eerste versie. Zoals in de eerste druk komt zowel de theorie als de praktijk van de Public Relations aan bod. Helaas is het vijfde hoofdstuk, Praktijksituaties - interne en externe communicatie bij Nederlandse organisaties, niet geactualiseerd, wat mijns inziens toch een gemis is. In de zeven jaar tussen de eerste druk en deze herziene versie zal er juist op dat vlak toch het een en ander veranderd zijn. Ook op de vraag vanuit Vlaanderen om het boek voor de Vlamingen wat toegankelijker te maken door voorbeelden en situatieschetsen vanuit het Vlaamse management en onderwijs, is de Roode (nog?) niet ingegaan. Zonder iets af te willen doen aan de kwaliteiten van dit boek - het is en blijft een standaardwerk op het gebied van PR - vraag ik me toch af of het niet beter was geweest, om ofwel de herziene druk nog wat uit te stellen tot ook dat vijfde hoofdstuk geactualiseerd was, ofwel dat vijfde hoofdstuk geheel of gedeeltelijk weg te laten. Nu is dit boek, voor wat de praktijksituaties betreft, al van bij het verschijnen gedateerd.

M.W.

O. WIEGMAN en H.A.M. WILKE (reds.),

Macht en beïnvloeding.

Deventer, Van Loghem Slaterus, 1987, 216 blz.

"Macht en beïnvloeding" is verschenen ter gelegenheid van het emeritaat van de sociaal-psycholoog Mauk Mulder. Deze heeft zich gedurende zijn loopbaan steeds beziggehouden met macht en beïnvloedingsprocessen. In de artikelen in dit boek worden zijn theorieën toegepast op verschillende situaties, b.v. de problematiek van vrouwen en etnische minderheden, sociale klassestrijd, macht in organisaties (effectiviteit van managers, innovatie in en identiteit van organisaties), en beïnvloeding via de massamedia. In dat artikel over de media, geschreven door de psycholoog Wiegman, wordt de theorie van het sociaal leren van Bandura voorgesteld, en wordt aan de hand van een drietal onderzoeken een korte-termijn beïnvloeding via de massamedia aangetoond.

M.W.

Ben BOS,

Huisstijl: een expressie van kwaliteitszin.

Reeks Grafische Communicatie, deel 1.

Deventer, Van Loghum Slaterus, 1986, 41 blz., geïll.

Motto van deze nieuwe "Reeks Grafische Communicatie" van Van Loghum Slaterus is "vanuit de praktijk, voor de praktijk". Met andere woorden, specialisten op het gebied van grafische communicatie schrijven over hun werk. Ben Bos bespreekt

in "Huisstijl : een expressie van kwaliteitszin" de verschillende aspecten van een huisstijl (het merk, de logo's, de beeldmerken en typografie, de kleuren, enz.). Ook de levensduur van een huisstijl, de draagwijdte ervan, en het ontwerpproces komen aan bod. Hij laat zien hoe een verandering in huisstijl diep ingrijpt in het bedrijfsgebeuren en dan ook dikwijls samenvalt met b.v. een fusie of een verandering in activiteiten. Het boekje maakt een erg verzorgde indruk, de tekst is vlot geschreven en voorzien van vele praktijkvoorbeelden, en het geheel is rijklijkelijk voorzien van foto's. Wat mij echter bij het lezen begon te storen, is de totale incoherentie tussen tekst enerzijds en de afbeeldingen met onderschrift anderzijds. Op blz. 7 wordt b.v. de huisstijl van "Mellon" beschreven, op blz. 16 staat een afbeelding van het logo. Op blz. 19 schrijft Bos over "het spannende spel" met kleuren in het Texaco-logo zonder enige illustratie erbij. Pas op blz. 35 kwamen we foto's van dat logo tegen. Nog sterker : bij de tekst over plagiaat en de concurrentie via imitatie van logo's of naamgeving (blz. 13) staan maar liefst drie foto's van het Coca-Cola-logo, waaruit blijkt hoe die hun merk consequent zowel in de reclame als op gebouwen en materieel doen voorkomen. Dat heeft niets met de tekst te maken. De voorbeelden van plagiaat of imitatie die de auteur in de tekst geeft, worden daarentegen helemaal niet geïllustreerd. En dat terwijl een foto toch zoveel duidelijker is dan een beschrijving in woorden. Een verbazend gebrek aan samenhang tussen tekst en illustratie, zeker voor een boek over grafische communicatie.

M.W.

Mark SNYDERMAN en Stanley ROTHMAN,
The IQ Controversy, the Media and Public Policy.
New Brunswick, Transaction Books, 1988, 310 blz.

Het IQ-debat is gedurende de jaren 70 in de Amerikaanse pers uitgebreid aan bod gekomen. Hoe waardevol zijn IQ-testen, wordt intelligentie door erfelijkheid bepaald of door milieu, zijn er verschillen in intelligentie tussen de verschillende rassen... De auteurs van "The IQ Controversy, the Media and Public Policy" gaan eerst op zoek naar de feitelijke (wetenschappelijke) kennis rond dit thema en naar de mening van wetenschappers. Aan de hand van een inhoudsanalyse van de Amerikaanse nationale media bestuderen zij de hoeveelheid aandacht voor en de teneur van de verslaggeving over IQ. Uit de vergelijking blijkt dat het beeld dat de media geven over de houding van de experts, niet overeenkomt met de werkelijkheid. De media laten vooral de (minderheid van) experts aan het woord, die tegen testen zijn en die intelligentie zien als door omgevingsfactoren bepaald. De auteurs trachten rede-

nen te vinden die die vertekening van de werkelijkheid door de media zouden kunnen verklaren. Een zeer grondige studie die interessante gegevens aandraagt, zowel over de gang van zaken in de wetenschappelijke wereld als over die in de mediawereld.

M.W.

Doris A. GRABER,
Processing the News. How People tame the Information Tide.

Londen, Longman, 1988, 300 blz. (second edition).

De Amerikaanse stijl van communicatiewetenschappelijk onderzoek mag hier dan al op weerstand stuiten, toch worden er over de grote plas soms interessante vragen gesteld. Hoe verwerkt het publiek bijvoorbeeld de politieke informatie waarmee het via de massamedia wordt overstelpd ; wat wordt er precies onthouden uit die overvloed aan informatie, en hoe worden die gegevens ingepast in aanwezige kennisinhouden, houdingen en gedragingen ? Op basis van een zowel indrukwekkend als toch wel erg eng opgezet onderzoek - 21 zorgvuldig geselecteerde proefpersonen werden één jaar lang gevolgd en met dagboeken en ellenslange open interviews geplaagd - formuleerde de eerste, in 1984 verschenen uitgave van "Processing the news" een aantal constanten die een idee gaven van de richting waarin het antwoord op deze vragen moet worden gezocht. Voor de tweede, hier besproken editie, werd nog goed wat aanvullend onderzoek verricht over de verwerking van de politieke informatie die de gemiddelde Amerikaan via de beeldbuis bereikt. Uitgangspunt van het onderzoek bleef de (interessante) "Schema-theorie", die stelt dat mensen mentale "steuntjes" ontwikkelen om informatie op een zinvolle manier te selecteren en te ordenen. De gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksmethode en de uitgesponnen weergave van alle resultaten doen veel verwachten, maar de uiteindelijke conclusies vallen tegen en liggen grotendeels in de lijn van wat al jaren bekend is. Doorsnee-krantenlezers en tv-kijkers verdrinken niet in de dagelijkse informatiestroom ; de meeste informatie wordt meteen (en vrij arbitrair) overboord gegooid, de verwerking van wat overblijft, wordt vergemakkelijkt door verdere selectieprocessen (deels voorspelbaar op basis van agendasetting en "uses and gratifications") en d.m.v. het "essentialiserende effect" van "schematisch denken". De "schematische structuur" van de bevolking (die in Amerika b.v. een zwart gat vertoont voor alles wat buitenlandse politiek aangaat) vormt dan ook een belangrijke variabele bij het bepalen van het effect van bepaalde boodschappen. Interessant, maar al bij al niet erg diepgravend.

P.D.

Manuel ALVARADO,

Video world-wide.

Londen, John Libbey, 1988, 328 blz.

"Video world-wide" geeft de resultaten weer van een onderzoek naar de verspreiding van het medium video over de wereld. Het onderzoek werd in 1985 door de UNESCO opgezet, aansluitend bij de traditie van de meer bekende studies van het internationale televisieprogrammaverkeer uit 1974 en 1985. De aandacht gaat dan ook in de eerste plaats uit naar het relatieve belang en het groeiritme van het medium in elk van de 39 beschreven landen, de herkomst van de soft- en hardware die er worden aangewend, en de manier waarop de distributie is georganiseerd. Het eigenlijke gebruik dat van het medium wordt gemaakt, werd niet zo systematisch onderzocht, terwijl de effecten van de opkomst van het nieuwe medium en van de internationale krachtsverhoudingen die zich erin aftekenen, helemaal buiten beschouwing bleven. Merkwaaardig genoeg bevat het voorwoord wel een omstandig pleidooi om nu eindelijk ook eens werk te maken van die aspecten. Naast de harde cijfers over import en export, produktie, distributie en consumptie van video-apparatuur en programma's, die in elk hoofdstukje terugkeren, vindt men voor een aantal van de onderzochte landen ook gegevens over de media-context, de functies die het medium er vervult, het alternatieve gebruik dat er van video wordt gemaakt, het voorkomen van videopiraterij en de wettelijke regelingen terzake. De coördinatie van het onderzoek verliep blijkbaar niet erg gesmeerd, want de aard en de kwaliteit van die bijkomende gegevens verschillen sterk van land tot land. Dat maakt "Video world-wide" tot een heel interessant maar toch vrij onvolkomen naslagwerk.

P.D.

S.R. BARNETT, M. BOTEIN and E.M. NOAM,
Law of international telecommunications in the United States.

Baden-Baden, Nomos, 1988, 271 blz.

'Law of international telecommunications in the United States' is het vierde deel uit de reeks "Law and economics of international telecommunications", een lichtjes megalomane poging van het Max Planck-Instituut voor internationaal recht in Hamburg, om de verstrengeling van nationale en internationale telecommunicatiesystemen over heel de wereld grondig te analyseren. (Tussen haakjes: telecommunicatie wordt hier breed opgevat als alle vormen van "elektronische" communicatie - zowel punt-tot-punt- als massacommunicatie) In dit deel is het wettelijk kader van de telecommunicatie in de Verenigde Staten aan de orde. Die wetgeving blijkt meer om het lijf te hebben dan men

zou verwachten in het land waar het woord "deregulering" werd uitgevonden; in tegenstelling tot de Europese regels, die vooral de uitspattingen van de vrije markt proberen in te dijken, draait de wetgeving in de Verenigde Staten vooral rond het begrip "nationale veiligheid". In het eerste deel van het boek wordt de "punt-tot-punt"-communicatie behandeld. Na een uitvoerige beschrijving van het Amerikaanse telecommunicatiesysteem volgt een overzicht van de evoluties in de wetgeving inzake internationale telecommunicatie en een beschrijving van de beperkingen op grensoverschrijdend transport van gegevens. Het tweede deel handelt over de wettelijke basis waarop de massamedia zich in Amerika kunnen beroepen. Achtereenvolgens komen de regulering van de eigen media, de regelgeving i.v.m. de internationale media-instroom en de reglementering van de media-uitstroom aan bod. Vooral dit tweede deel is intelligent samengesteld en biedt een gedetailleerde én kritische kijk in de interne telecommunicatiekeuken van de meest luidruchtige verdediger van de "free flow of information".

P.D.

Wouter HINS and Bernt HUGENHOLTZ,

The law of international telecommunications in the Netherlands.

Baden-Baden, Nomos, 1988, 231 blz.

"The law of international telecommunications in the Netherlands" is deel zes in de reeks "Law and economics of international telecommunications", en weer een opmerkelijk goedgeschreven en bruikbaar werkje. Anders dan het vorige boek uit deze reeks, dat hoger werd besproken, bestaat dit werk uit drie delen. Deel één biedt een beknopt en helder overzicht van de industriële, politieke en wettelijke achtergrond waartegen de telecommunicatie in Nederland moet worden beschouwd. In deel twee worden de wettelijke beschikkingen i.v.m. telefoon en (internationaal) gegevensverkeer in detail behandeld. Het derde en veruit meest omvangrijke deel gaat in op de Nederlandse omroepproblematiek, en meer bepaald op de internationale component daarvan. Opvallend is weer de kritische benadering van het onderwerp en de doordachte ordening van de gegevens.

P.D.

Verena A.M. WIEDEMANN,

Law of international telecommunications in the United Kingdom.

Baden-Baden, Nomos, 1988, 336 blz.

Ook deel acht, "Law of international telecommunications in the United Kingdom" uit de reeks "Law

and economics of international telecommunications" beantwoordt aan dezelfde hoge kwaliteitsnormen als de twee hoger besproken delen. Toch is dit werk beperkter van opzet: ten gronde wordt enkel de Britse omroep behandeld, de internationale dimensie van het telecommunicatiegebeuren staat niet echt op het voorplan en enkel in een laatste hoofdstukje laat de auteur zich ertoe verleiden de strikt juridische zienswijze even te verlaten. Dat doet echter niets af aan de accuraatheid en bevatelijkheid van dit boek, blijkbaar een waarmede van deze reeks. Na een inleidend hoofdstuk over de vrijheid van informatie in het Britse rechtssysteem, worden achtereenvolgens het juridisch statuut van de gevestigde omroepsystemen, van video, satellietomroep en kabeltelevisie uitgeplozen. Speciale aandacht is er voor de regulering van de concurrentie en de anti-kartelwetgeving. In het voorlaatste hoofdstuk komt dan eindelijk de internationale telecommunicatieproblematiek aan bod.

P.D.

James FOREMAN-PECK and Jürgen MUELLER (eds.),

European telecommunication organisations.
Baden-Baden, Nomos, 1988, 294 blz.

Samen met het in 1989 verschenen "Liberalizing European Telecommunications" vormt "European telecommunication organisations" het resultaat van een onderzoek naar de evolutie van de (de)regulering van de telecommunicatiemarkt in Europa. In tegenstelling tot hoger besproken werken wordt "telecommunicatie" hier in de vertrouwde, enge betekenis gebruikt. Waar het eerstgenoemde werk vooruitblijkt en een economische evaluatie en analyse van verschillende mogelijke scenario's maakt, blijft dit boek nog bij de werkelijkheid van vandaag. Het beschrijft de concrete regelgeving inzake telecommunicatie in 11 Europese landen - met uitzondering van Oostenrijk allemaal lidstaten van de EG - en gaat na welke vernieuwende aanzetten er in dit domein al zijn gegeven. De materie wordt vanuit een economische invalshoek benaderd en de neoliberalen toonzetting is onmiskenbaar. Het eerste hoofdstuk biedt een synthese en een vergelijking van de organisatie van de telecommunicatie in de besproken landen. Daarna volgen de 11 landenstudies, die een vrij rigide schema aanhouden. Steeds wordt aangevat met een schets van de historische achtergrond en van het huidige institutionele en wetgevende kader, daarna volgt een analyse van specifieke regelingen en problemen inzake het telefoonnetwerk, de nieuwe diensten, de markt voor telecommunicatie-apparatuur, kabeltelevisie en de tariefpolitiek, en ter afsluiting wordt ook een overzicht gegeven van de institutionele en juridische

veranderingen die zich in elk land beginnen af te tekenen.

P.D.

Wolfgang BANDHAUER,
Diskurs und Metadiskurs. Studien zur Rezeption von französischer und deutscher Sprache der Politik und der Werbung.

Tübingen, Gunter Narr, 1989, 249 blz.

'Diskurs und Metadiskurs' is een werk over het politieke discours en het discours van de reclame, discoursen die in vele opzichten sterke gelijkenissen vertonen. In een kort inleidend hoofdstuk worden bedoelingen, beperkingen, en invalshoeken van het werk aangegeven. Daarop volgt een schets van de methodische fundamenten van een ontvangstgerichte linguïstiek, de fundamenten waarop het ernavolgende onderzoek berust. De auteur definieert zijn Ansatz als een ideologie-kritische, hermeneutisch-analytische, metalinguïstische en integratieve tekstwetenschap. Daarop steunend bespreekt hij voor de openbare taal belangrijke, zowel wetenschappelijke als niet-wetenschappelijke, metadiscoursen. Het boek is rijklijk voorzien van voetnoten en ook de bibliografie - opgedeeld in Methodische Grundlagen en Sprache von Politik und Werbung in der Analyse wissenschaftlicher Metadiskurse - is indrukwekkend.

M.J.D.R.

Paul VAN DE BRAAK,
How to write clear English.

Schoonhoven, Academic Service, 1988, 149 blz.

In een notepad vinden we in 'How to write clear English' wat er bij het schrijven (in het algemeen en in het Engels) komt kijken en hoe we tot effectieve communicatie kunnen komen. Aan bod komen: de voorbereiding (schrijfprocedure en structuur), het eigenlijke schrijfwerk (stijl en uitdrukingsmiddelen, vaak voorkomende fouten), en het bijschaven, opoetsen van teksten (layout en interpunctie). Het boek is zeer overzichtelijk, gemakkelijk te raadplegen. Met weinig woorden en goed gekozen voorbeelden passeren belangrijke aspecten van het schrijven de revue. Voor wie wil weten hoe je degelijke teksten schrijft in het Engels zijn de hoofdstukken 2 tot en met 4 (voorbereiding) en hoofdstuk 8 (lay-out) wellicht overbodig. De hoofdstukken i.v.m. vaak gemaakte grammaticale fouten (zowel door Nederlandstaligen, als in het algemeen) zijn echter zonder meer nuttig, evenals de richtlijnen betreffende het gebruik van leestekens. Het gaat hier noch om een schrijfcurcus, noch om een cursus Engels. Voor wie vaak schrijft en goed Engels kent, is dit

boek een zeer handige hulp bij het schrijven van teksten in het Engels.

M.J.D.R.

Richard W. BRISLIN, Kenneth CUSHNER, Craig CHERRIE and Mahealani YONG,
Intercultural interactions. A practical guide.
Beverly Hills, Sage, 1988 (1986), 336 blz.

'Intercultural interactions' is het meest 'toegepaste', praktijk-gerichte uit de hele *Cross-cultural research and methodology* serie. Het is een praktisch hulpmiddel tijdens de onontkoombare aanpassingsperiode van al wie in een ander land, een andere cultuur terecht komt, of voor wie hen daarbij begeleidt. Er wordt gewerkt met de zogenaamde *critical incident* techniek. Aan de hand van concrete conflictsituaties, te wijten aan interculturele verschillen, worden die verschillen geëxpliciteerd. Een conflict-situatie wordt eerst geschetst, daarbij worden verschillende mogelijke oorzaken voor het ontstane conflict gesuggereerd, elk van deze alternatieven wordt dan besproken in het licht van interculturele verschillen; wat een passende interpretatie is in een bepaalde cultuur is dat niet noodzakelijk in een andere.

Deze conflict-situaties zijn thematisch gegroepeerd: *Host customs, Interacting with hosts, Settling in en making adjustments, Tourist experiences, The workplace, The family, Education and schooling, Returning home.*

Daar blijft het niet bij: in een paar korte stukjes worden belangrijke punten die uit de incidenten naar voren kwamen, geïntegreerd. Het boek is in de eerste plaats een handig hulpmiddel voor (de begeleiding en evaluatie van) personen die zich voorbereiden op interculturele contacten. Communicatiewetenschappers vinden er materiaal aan de hand waarvan ze bepaalde interculturele verschillen in (of relevant voor) verbale en nonverbale communicatie kunnen bespreken/illustreren (proxemics, connotatie, referentiekaders, klasseverschillen, interpretatie van nonverbale communicatie, etiquette, ...). Een aanrader voor al wie te maken heeft met, of gewoon geïnteresseerd is in interculturele interactie.

M.J.D.R.

Larry A. SAMOVAR and Richard E. PORTER (eds.),
Intercultural communication: A reader.
Belmont, Wadsworth, 1988 (5de uitg.).

We zijn al aan de vijfde uitgave van 'Intercultural communication' toe. Geen nieuw boek in de strikte zin van het woord dus. En toch, meer dan de helft

van de essays zijn voor het eerst in deze editie opgenomen, een groot deel daarvan is speciaal voor dit boek geschreven. De zeer bevattelijke essays zijn inhoudelijk gegroepeerd in vier delen. In een eerste, inleidend deel wordt geschetst wat interculturele communicatie, en de functie ervan, is. In het tweede deel wordt de invloed van socio-culturele factoren op interculturele communicatie onderzocht. In het derde deel komen problemen i.v.m. (verbale en non-verbale) interculturele communicatie aan bod, en deel vier biedt suggesties tot verbetering van interculturele communicatie. Het boek is vooral aangewezen voor een eerste kennismaking met mogelijke invalshoeken bij het bestuderen van interculturele communicatie. Ook wie in de praktijk vaak met andere culturen in contact komt (in werk met minderheidsgroepen, te gast in het buitenland, bij overleg met buitenlandse collega's, etc. ...) kan uit dit werk heel wat inspiratie putten.

M.J.D.R.

Paul DREW and Anthony WOOTTON (eds.),
Erving Goffman. Exploring the interaction order.

Cambridge, Polity Press, 1988, 298 blz.

Wanneer gereputeerde sociologen, sociaal psychologen en linguïsten het werk van een eminent auteur analyseren en er verder op bouwen, dan kan men een voortreffelijk resultaat verwachten. De flaptekst van 'Erving Goffman. Exploring the interaction order' liegt er alvast niet om: "*This book will become a standard source for undergraduates and postgraduates in linguistics, social psychology and sociology, and for anyone interested in the development of modern social theory in general*". Dat zit er in. De teksten werden geschreven voor een congres: *Erving Goffman: an interdisciplinary approach*, gehouden aan de Universiteit van York in juli 1986. KENDON licht Goffmans benadering van face-to-face interactie toe; COLLINS beschouwt de continuïteit in zijn werk, met vooral oog voor de Durkheimiaanse invloeden; WILLIAMS heeft het over Goffmans vaak bekritiseerde methode, waarvan hij juist de sterkte benadrukt. SCHLEGOFF laat een kritischer noot horen. LEVINSON ontwikkelt Goffmans participatiecategorïën en toont aan hoe verschillen zijn ingebouwd in de grammaticale structuren van verschillende talen en in het taalgebruik in het algemeen. STRONG belicht het rituele aspect van sociale interactie. GIDDENS, tenslotte, verdedigt Goffman, en gaat in op wat hij als de belangrijkste kenmerkende eigenschappen van diens werk beschouwt. Dit boek is een aanrader voor al wie Goffman kent of (beter) wil leren kennen.

M.J.D.R.